В департаменті... та краще не називати, в якому департаменті. Нічого немає сердитішого за всякі департаменти, полки, канцелярії, одно слово, всякі урядові стани. Тепер уже кожна приватна людина вважає в особі своїй ображеним усе громадянство. Кажуть, зовсім недавно надійшла просьба від одного капітан-ісправника не пригадую, якого міста, в якій він висловлює виразно, що гинуть державні постанови і що священне ім'я його виголошується зовсім всус. А на доказ він додав до просьби величезний том якогось романтичного твору, де через кожні десять сторінок з'являється капітан-ісправник, подекуди навіть в цілком п'яній подобі. Отже, щоб уникнути всяких прикростей, краще департамент, що про нього мова, ми назвемо одним департаментом. Отже, водному департаменті служив один чиновник, не можна сказати, щоб дуже визначний, низенький на зріст, трохи рябуватий, трохи рудуватий, трохи навіть з вигляду підсліпуватий, з невеличкою лисиною на лобі, із зморшками по обидва боки щік і з кольором обличчя, як то кажуть, гемороїдальним... Що ж робити, винен петербурзький клімат. Коли ж говорити про чин (бо в нас найперше треба оголосити чии), то вій був те, що називають довічний тнтуляриий совітиик, з якого, відома річ, наглузувалися та накепкувались вдосталь різні письменники, що мають похвальний звичай напосідати на тих, хто не може кусатися. На прізвище чиновник був Башмачкін. Уже з самого імені видно, що воно колись пішло від башмака; та коли, в який час і яким способом пішло воно від башмака, нічого про це не відомо. І батько, і дід, і навіть шурин, і всі Башмачкіни ходили в чоботях, підбиваючи тільки разів зо три на рік нові підметки. Ім'я йому було — Акакій Акакійович. Можливо, читачеві воно здається трохи чудним та вишуканим, але можна запевнити, що його ніяк не шукали, а що самі собою склалися такі обставини, що ніяк не можна було дати іншого імені, і це сталося саме ось як: народився Акакій Акакійович проти ночі, якщо тільки не зраджує пам'ять, під 23 березня. Покійниця— матінка, чиновниця і дуже добра жінка, налагодилась, як і годиться, охрестити дитину. Матінка ще лежала на ліжку проти дверей, а праворуч стояв кум, піречудесна людина, Іван Іванович Єрошкіи, що служив за столоначальника в сенаті, і кума, дружина квартального офіцеражінка

неабияких чеснот, Орина Семеиівна Бєлобрюшкова. Породілі дали на вибір, яке з трьох вибрати: Мокія, Сосія, чи назвати дитину в Ім'я мученика Хоздазата. "Ні", подумала покійниця, "імена все якісь такі". Щоб догодити їй, розгорнули календар в іншому місці; знов вийшли троє імен: Трифілій, Дула і Варахасій. "Чиста тобі кара!" проказала стара: "які все імена! Я, далебі, ніколи й не чула таких. Нехай би ще Варадат чи Варух, а то Трифілій та Варахасій". Ще перегорнули сторінку — вийшли: Павсикахій та Вахтисій. "Ну, я вже бачу", сказала стара: "що, видко, така його доля. Коли вже так, нехай краще зватиметься, як І батько його. Батько був Акакій, то нехай і син буде Акакій". Таким ото чином і пішло Акакій Акакійович. Дитину охрестили, причому вона заплакала й так скривилася, иемов передчувала, що буде титулярним совітником. Отже, ось яким чином сталося все це. Ми навели все це для того, щоб читач міг сам бачити, що трапилося все з цілковитої неминучості, і іншим ім'ям назвати було ніяк неможливо. Коли і в який час він вступив до департаменту і хто призначив його, цього ніхто не міг пригадати. Скільки не змінялося директорів та всяких начальників, його бачили всі на одному і тому ж місці, в тім же стані, иа тій же посаді, все тим самим чиновником для письма, так що потім упевнилися, що він, видно, так і на світ народився уже зовсім готовий, у Віцмундирі І з лисиною на голові. В департаменті не виявляли до нього ніякої пошани. Сторожі не тільки не вставали з місця, коли він проходив, але навіть і не дивились на нього, немов через приймальню пролетіла звичайна муха. Начальники поводилися з ним якось холодно-деспотично. Який— небудь помічник столоначальника просто тикав йому під ніс папери, не сказавши навіть: "перепишіть", чи там "ось цікава, нічогенька справа", чи що-иебудь таке приемне, як заведено в благопристойних службах. І він брав, поглянувши тільки на папір, не дивлячись, хто йому поклав і чи мав на те право. Він брав і одразу ж приладжувався писати його. Молоді чиновники підсміювалися й глузували з нього, скільки ставало канцелярської дотепності, розказували тут же при ньому всякі вигадані про нього історії; про його хазяйку, сімдесятилітню бабу, говорили, що вона б'є його, допитувались, коли буде їхнє весілля, сипали на голову йому папірці, називаючи це снігом. Та ні одним словом не обзивався на це Акакій Акакійович, начебто нікого і не було перед ним. Це не мало

навіть впливу на роботу його: серед усіх цих докук не робив він ні одної помилки в письмі. Тільки коли занадто вже нестерпний був жарт, коли штовхали його під руку, заважаючи провадити своє діло, він промовляв: "Облиште мене, і навіщо ви мене кривдите". І щось чудне було в словах і в голосі, яким їх проказувано. В ньому чулося щось таке, схиляюче до жалю, що один молодий чоловік, недавно призначений, який за прикладом інших, дозволив був собі посміятися з нього, раптом спинився, немов чим пройнятий, І відтоді ніби все змінилося перед ним і стало в іншому вигляді. Якась неприродна сила відштовхнула його від товаришів, з якими він познайомився, вбачавши в них пристойних, світських людей. І довго потім, серед найвеселіших хвилин, уявлявся йому низенький чиновник з лисинкою на лобі, з своїми проникливими словами: "облиште мене, навіщо ви мене кривдите" —і в цих проникливих словах бриніли інші слова: "я брат твій". І закривався рукою бідолашний молодий чоловік, і багато разів здригався він потім на віку своїм, бачачи, як багато в людині нелюдяності, як багато приховано лютої грубості у витонченій, освіченій світськості і, божеі навіть у тій людині, яку світ визнає за благородну й чесну...

Навряд чи де можна було знайти людину, що так жила б у споїй посаді. Мало сказати: він служив ретельно, ні, він служив з любов'ю. Там, у цьому переписуванні, йому ввижався якийсь свій розмаїтий і приємний світ. Насолода відбивалась на обличчі його; деякі літери у нього були фаворитидо яких коли він добирався, то був сам не свій і підсміювався, 1 підморгував, і помагав губами, так що в обличчі його, здавалося, можна було прочитати кожну літеру, яку виводило перо його. Коли б відповідно до його ретельності давали йому нагороди, вій би, на диво собі, може, навіть потрапив би у статські совіт— ники 2; але вислужив він, як висловлювалися дотепники, його товариші, пряжку в петлицю та нажив геморой у сідницю. А втім, не можна сказати, щоб не було до нього ніякої уваги. Один директор, бувши добрий чоловік і бажаючи нагородити його за довголітню службу, наказав дати йому що-небудь значніше, ніж звичайне переписування; а саме, з закінченої вже справи звелено було йому скласти якийсь папірець до другої урядової установи; справа полягала тільки в тому, щоб перемінити заголовний

титул та замінити подекуди дієслова першої особи на третю. Це завдало йому стільки роботи, що він упрів зовсім, тер лоба, і нарешті сказав: "Ні, краще дайте я перепишу що-небудь". Відтоді й залишено його назавжди переписувати. Поза цим переписуванням, здавалося, для нього нічого не існувало. Він не думав зовсім про свій одяг: віцмундир у нього був, не зелений, а якогось рудувато-борошняного кольору. Комірчик на ньому був вузенький, низенький, так що шия його, хоч була й не довга, поверх цього комірчика здавалася надзвичайно довгою, немов у тих гіпсових кошенят, які мотають головами та яких носять на головах цілими десятками російські іноземці. І завжди що-небудь та прилипало до його віцмундира: чн сінця віхтик, чи яка-небудь ниточка; до того ж, він мав особливу вправність, ходячи вулицею, нагодитися під вікно саме тоді, як із нього викидали всяку погань, і тому раз у раз носив иа своєму кашкеті шкаралупиии з кавунів і динь та інший такий непотріб. Ні разу за життя не звернув ній уваги на те, що діється й відбувається кожного дня на вулиці, на що, як відомо, завжди подивиться його ж гаки брат, молодий чиновник, який так далеко заходить проникливістю бистрого свого погляду, що запримітить навіть, у кого на тому боці тротуару відпоролась знизу панталонів штрипка, — що викликає завжди лукаву усмішку на обличчі його. Та Акакій Акакійович коли й дивився "а щось, то бачив на всьому своТ чисті, виписані рівним почерком рядки, і тільки хіба, як не знати звідки взявшись, — коняча морда клалася йому на плече і напускала ніздрями цілий вітер у щоку, тільки тоді примічав він, ідо вій не на середині рядка, а скоріше на середині вулиці. Приходячи додому, вій сідав одразу ж до столу, сьорбав нашвидку свій капусняк і Те шматок яловичини з цибулею, зовсім не помічаючи їх смаку, їв усе це з мухами і з усім, що б не послав бог на ту пору. Помітивши, що шлунок починав надиматися, вставав з-за столу, виймав слоїчок з чорнилом і переписував папери, принесені додому. Коли ж їх не траплялось, він списував навмисно, ради власної втіхи, копію для себе, особливо як папір був визначний не так красою стилю, як адресуванням до якої-иебудь нової або поважної особи.

Навіть у ті години, коли зовсім потухає петербурзьке сіре небо і весь чиновний люд наївся й пообідав хто як міг, відповідно до одержуваної

платні та власної забаганки, коли все вже відпочило після департаментського скрипіння перами, біганини, своїх і чужих необхідних занять і всього того, що завдає собі з власної волі, більше навіть, як треба, невгамовна людина, коли чиновники квапляться віддати втіхам решту часу: хто жвавіший, мчить до театру; хто на вулицю, приділюючи його на розглядання деяких капелюшків; хто иа вечірку, — витратити його в компліментах якій-небудь гарненькій дівчині, зірці невеликого чиновницького кола; хю, і це буває найчастіше, іде просто до свого брата чиновника на четвертий чи третій поверх, у дві невеликі кімнати з передпокоєм чи кухнею і деякими модними претензіями, лампою чи іншою річчю, здобутою багатьма жертвами, відмовами від обідів, гулянок; одно слово, навіть тоді, коли всі чиновники розпорошуються по маленьких квартирках своїх приятелів пограти в штурмовий віст , присьорбуючи з склянок чай з копійчаними сухарями, затя— гаючись димом з довгих цибухів, розказуючи під час здачі яку-небудь плітку, занесену з вищого товариства, від якого ніколи і ні в якому стані не може відмовитись росіянин, або навіть, коли нема про що говорити, розказуючи вічний анекдот про коменданта, якому прийшли сказати, що підрубано хвоста коневі иа фальконетовому монументі ; — одно слово, навіть тоді, коли все прагне розважитись, Акакій Акакійович не віддавайся ніякій розвазі. Ніхто не міг сказати, щоб коли-небудь бачив його на якому-иебудь вечорі. Написавшись до смаку, він лягав спати, усміхаючись заздалегідь на думку про завтрашній день: що то бог пошле переписувати завтра? Так проходило мирне життя чоловіка, що, з чотирма стами жалування, умів бути задоволеним з своєї долі, і дійшло б, можливо, до глибокої старості, якби не було різних лих, розсипаних на життєвій дорозі не тільки титулярним, а навіть тайним, дійсним, надвірним і всяким совітникам, навіть і тим, що нікому не дають порад, ні від кого не беруть їх самі.

Є в Петербурзі дужий ворог усіх тих, хто дістає чотириста карбованців на рік платні чи близько того. Ворог цей ие хто інший, як наш північний мороз, хоч кажуть проте, що вій дуже корисний для здоров'я. О дев'ятій годині ранку, саме о тій годині, коли вулиці вкривають чиновники, простуючи до департаменту, починає він давати

таких сильних і колючих щут— ків без розбору по всіх носах, що бідолашні чиновники зовсім не знають, куди й подітись з ними. В той час, коли навіть у посідачів високих посад болить від морозу лоб і сльози виступають з очей, бідні титулярні совітиики іноді бувають зовсім беззахисні. Увесь порятунок полягає в тому, щоб .у благенькій шинельчииі перебігти, якомога швидше, п'ять чи шість вулиць і потім натупатись гарненько ногами в швейцарській, поки ие відтануть всі замерзлі дорогою здібності й обдарування до справляння служби. Акакій Акакійович з якогось часу почав відчувати, що його якось особливо дошкульно стало припікати в спииу і в плече, хоч він і старався перебігти якомога швидше законну відстань. Він подумав нарешті, чи не криється яких гріхів у його шинелі. Розглянувши її гарненько в себе дома, він виявив, що в двох чи трьох місцях, саме иа спині та на плечах, вона стала зовсім як серпинка: сукно так уже витерлось, що світилося, і підкладка розлізлась. Треба знати, що шинель Акакія Акакійовича теж правила за об'єкт глузувань чиновникам: в неї відбирали навіть благородне ім'я шинелі і називали її капотом. Та й справді, вона мала якусь дивну будову: комір її зменшувався щороку дедалі більше, бо йшов на доточування інших частин. Доточування ие показувало вправності кравця і виходило, справді, лантухувато й негарно. Побачивши, в чому річ, Акакій Акакійович вирішив, що шинель треба буде віднести до Петровича, кравця, що мешкав десь на четвертому поверсі по чорних сходах, і хоч був сліпий на одне око і мав ряботиння по всьому обличчю, досить удало латав чиновницькі та всякі інші панталони Іфрачи, розуміється, коли бував у тверезому стані і не плекав у голові якого-небудь іншого наміру. Про цього кравця, звісно, не слід би багато говорити, та коли вже так заведено, шоб у повісті характер кожної особи був цілком означений, то, нічого не вдієш, подавайте нам і Петровича сюди. Спершу він називався просто Григорій і був кріпаком у якогось пана; Петровичем вій почав зватися з того часу, як дістав відпускну і став випивати досить сильно в усякі свята, спочатку у великі, а потім, без розбору, у всі церковні, де тільки стояв у календарі хрестик. Щодо цього він не зраджував дідівських звичаїв і, сварячись з дружиною, називав іі мирською жінкою й німкенею. А що в нас уже зайшло про жінку, то треба буде й про неї сказати слів зо двоє; та, на

жаль, про неї не багато було відомо, хіба тільки те, що в Петровича є жінка, носить навіть чепчик, а не хустку, але красою, як здається, вона не могла похвалитися; принаймні, зустрічаючись з нею, самі тільки гвардійські солдати зазирали їй під чепчик, моргнувши вусом і видавши якийсь особливий голос.

Беручись сходами, що вели до Петровича, які, слід сказати правду, були всі вмащені водою, помиями і пройнялися наскрізь тим спиртуозним духом, що виїдає очі і, як відомо, є неодмінно на всіх чорних сходах петербурзьких домів, — беручись сходами, Акакій Акакійович подумав уже про те, скільки заправить Петрович, і в думці поклав не давати більше двох карбованців. Двері були розчинені, бо господиня, готуючи якусь рибу, напустила стільки диму иа кухиі, що ие Аіожна було бачити навіть і самих тарганів. Акакій Акакійович пройшов через кухню, не помічений навіть самою господинею, і вступив, нарешті, до кімнати, де побачив Петровича, що сидів на широкому дерев'яному нефарбованому столі, підгорнувши під себе ноги свої, як турецький паша. Ноги, за звичаєм кравців, що сидять за роботою, були голі. І найперше впав в око великий палець, дуже відомий Акакію Акакійовичу, з якимось покаліченим нігтем, товстим і міцним, як у черепахи панцер. На шиї в Петровича висів моток шовку й ниток, а на колінах лежало якесь шмаття. Він уже хвилин зо три всилював нитку в голчане вушко, не потрапляв і тому дуже сердився на темряву і навіть на саму нитку, бурмочучи півголосом: "Не лізе, варварка! Уїлась ти мені, шельма така!" Акакію Акакійовичу було неприємно, що він прийшов саме в ту хвилину, коли Петрович сердився: він любив замовляти що-небудь Петровичу тоді, коли той був уже трохи напідпитку, або, як висловлювалася його жінка, "заправився сивухою, одноокий чорт". В такому стані Петрович бувало дуже охоче збавляв і згоджувався, раз у раз кланявся й дякував. Потім, правда, приходила жіика з плачем, що чоловік, мовляв, був п'яний і через те дешево погодився; та гривеника, бувало иакииеш, і все гаразд. Тепер же Петрович, здавалося, був у тверезому стані, а тому крутий, незгодливий і охочий загинати чорт знає які ціни. Акакій Акакійович зміркував це і хотів був уже, як то кажуть, позадкувати звідціль, та діло вже було почате. Петрович прищулив иа нього дуже

пильно єдине своє око, і Акакій Акакійович мимохіть вимовив: "Здоров, Петровичу!" "Здорові були, добродію", скдзав Петрович І скосив своє око иа руки Акакія Акакійовича, бажаючи видивитися, яку здобич той ніс.

"А я оце до тебе, Петровичу, той..." Треба сказати, що Акакій Акакійович висловлювався здебільшого прийменниками, прислівііиками, і, нврешті, такими часточками, що зовсім нічого не означають. Якщо ж справа була дуже скрутна, то він мав звичку зовсім не докінчувати фрази, так що дуже часто, почавши мову словами: "Воно, справді, зовсім, той...", а потім уже й нічого не було, і сам він забував, думаючи, що все вже виговорив.

"Що ж таке?" сказав Петрович І оглянув водночас своїм єдиним оком весь віцмундир його, починаючи з коміра до рукавів, спинки, фалдів і петель, що все він дуже добре знав, бо воно було власної його роботи. Такий уже звичай у кравців; це перше, що вій робить при зустрічі.

"А я оце той, Петровичу... шинель от, сукно... ось бачиш, скрізь в інших місцях зовсім міцне... воно трошки припинилося і здається, немов старе, а воно нове, та ось, тільки в одному місці трохи той... на спині, та ще ось на одному плечі протерлось, та ще на цьому плечі трошки — бачиш, оце й усе. І роботи небагато..."

Петрович узяв капот, розклав його спершу иа столі, роздивлявся довго, покрутив головою і поліз рукою на вічно взяти круглу табакерку з портретом якогось генерала, якого саме, невідомо, бо те місце, де містилось обличчя, було проткнуте пальцем і потім заліплене чотирикутним шматочком паперу. Понюхавши табаки, Петрович розчепірив капот на руках і подивився його проти світла, І знов покрутив головою; ще раз зняв кришку з генералом, заліпленим папірцем, і, набивши ніс табакою, закрив, сховав табакерку і аж тоді вже сказав: "Ні, не можна полагодити: поганий гардероб!"

В Акакія Акакійовича від цих слів тьохнуло серце. "Чого ж не можна, Петровичу?" сказав вій мало ие благальним голосом дитини, "тільки ж і всього, що на плечах попротиралося, у тебе ж е які-небудь клаптики..."

"Та клаптики можна знайти, клаптики знайдуться", сказав Петрович, "та пришити їх не можна; діло зовсім гниле, зачепиш голкою — от воно й розлазиться".

"Нехай собі розлазиться, а ти зараз же латочку".

"Та латочку ж ні на що покласти, держатися їй нема за що: виносилось до краю. Тільки й слави, що сукно, а вітер подме, то й розлетиться".

"Ну, та вже прилаштуй. Як же це так, справді, той!.."

"Ні", сказав Петрович твердо: "нічого не можна зробити. Діло зовсім погане. Ви краще вже, як прийде зимова холодна пора, наробіть собі з иеї онучок, бо панчоха ие гріє. Це німці вигадали, щоб собі більше грошей забирати (Петрович любив при нагоді шпигнути німців); а шинель вже, мабуть, доведеться вам нову справляти".

На слові "нову" Акакієві Акакійовичу потемніло в очах, і все, що було в кімнаті, так і пішло перед ним плутатися. Він бачив ясио самого тільки генерала із заліпленим папірцем обличчям, що був на кришці Петровичевої табакерки. "Як же нову?" сказав він, все ще ніби перебуваючи уві сні: "у мене ж і грошей на це нема".

"А так, нову", сказав з варварським спокоєм Петрович.

"Ну, а коли б довелося нову, то якби вона, той.."

"Цебто, скільки коштуватиме?"

"Еге".

"Та три півсотні з лишком треба буде покласти", сказав Петрович і стулив при цьому значущо губи. Вій дуже любив сильні ефекти, любив раптом як-иебудь спантеличити цілком і потім подивитися скоса, як спантеличений скривиться від таких слів.

"Півтораста карбованців за шинель!" скрикнув бідолашний Акакій Акакійович, скрикнув, можливо, вперше на віку, бо визначався завжди тихістю голосу.

"А так", сказав Петрович: "та ще яка шинель. Коли покласти на комір куницю, га пустити відлогу на шовковій підкладці, то й у двісті вскочить".

"Петровичу, будь ласка", говорив Акакій Акакійович благальним голосом, не чуючи і не стараючись чути сказаних

Петровичем слів й усіх його ефектів: "як-небудь уже полагодь, шоб хоч скільки-небудь послужила".

"Та ні, це вийде: і роботу марнувати, і гроші задарма витрачати", сказав Петрович, і Акакій Акакійович пісдя таких слів вийшов, зовсім знищений. А Петрович, коли той пішов, довго ше стояв, значущо стиснувши губи і ие беручись до роботи, задоволений, що й себе показав, та й кравецького майстерства теж не зганьбив.

Вийшовши на вулицю, Акакій Акакійович був як уві сні. "Отаке діло такее", говорив він сам собі: "я, справді, й не думав, щоб воно вийшло, той...", а потім, трохи помовчавши, додав: "так ось воно які нарешті ось що вийшло! а я, справді, і гадки собі ие мав, щоб воно було отак". По цьому він ізнов довгенько помовчав, після чого промовив: "Так отак воно! от яке вже, справді, зовсім несподіване, той... цього б ніяк... отака-то справа!" Сказавши це, він, замість іти додому, пішов зовсім у

протилежний бік, сам того не помічаючи. Дорогою зачепив його усім забрудненим своїм боком сажотрус і почорнив усе плече йому; ціла шапка вапна висипалась на нього з верху якогось будованого дому. Він нічого цього не помітив, і вже потім, коли наразився на будочника, який, поставивши біля себе свою алебардунатрушував з ріжка на мозолястий кулак табаки, тільки тоді трохи опам'ятався, та й то через те, що будочник сказав: "Чого лізеш в самісіньке рило, хіба нема тобі трухтуару?" Це примусило його оглянутись і повернути додому. Тільки тут почав він збирати думки, побачив ясно свій справжній стан, почав розмовляти сам із собою вже не уривчасто, а розоудливо й одверто, як з розважним приятелем, з яким можна поговорити про діло найсердечніше й найближче. "Ну, ні", сказав Акакій Акакійович: "тепер з Петровичем не можна говорити: тепер він, той... жінка, видно, як— небудь відлупцювала його. А от я краще прийду до нього в неділю ранком; він після суботи буде косити оком і заспавшись, то йому треба буде похмелитися, а жінка грошей не дасть, тоді я йому гривеника, той, у руку, — він і буде здатливіший, і шинель тоді й той..." Так розмислив сам із собою Акакій Акакійович, підбадьорив себе і дочекався першої неділі, та, побачивши здаля, що жінка Петровича кудись виходила з дому, він просто до нього. Петрович, справді, після суботи косив оком, голову хилив додолу й був зовсім заспавшись; та при всьому тому, як тільки почув, про шо мова, то начебто його чорт штовхнув. "Не можна", сказав, "звольте замовити нову". Акакій Акакійович тут й всунув йому гривеничка. "Дякую вам, добродію, підкріплюсь трохи за ваше здоров'я", сказав Петрович, "а вже про шинель не турбуйтесь: вона ні на що годяше не годиться. Нову шинель я вже вам пошию на славу, тут ми наполяжемо".

Акакій Акакійович ще був знову про те, щоб латати, та Петрович не дочув і сказав: "А що нову я вам пошию безпремінно, то вже звольте покластися, старання докладемо. Можна Суде навіть так, як пішла мода, комір буде застібатись на срібні лапки під апліке'".

Отут і побачив Акакій Акакійович, що без нової шинелі не можна обійтися, і зовсім занепав духом. Та як же, справді, за шо, зз які гроші її

оправити? Звісно, можна було б тірохи покластися на майбутню нагороду до свят, та ці гроші давно вже призначені й розподілені наперед. Треба було справити нові панталони, заплатити шевцеві давній борг за зроблені нові пришви до старих халяв, та слід бучо замовити швачці три сорочки і зо дві штуки тієї білизни, що її непристойно називати в друкованім слові; одно слово, всі гроші зовсім мали розійтися, і якби навіть директор був такий милостивий, шо, замість сорока карбованців нагороди, приділив би сорок п'ять чи п'ятдесят, то все ж залишиться така дрібниця, що в шинельному капіталі буде краплиною в морі. Хоча, звісно, зіи знав, що в Петровича була примха загнути знечев'я чорт батька зна яку незмірну ціну, так що вже бувало сама жінка ие могла здержатись; щоб не скрикнути: "Що це ти з глузду з'їхав, дурню отакий! Іншим разом нізашо візьме роботу, а оце надало йому загнути таку ціну, що й сам її не варт". Хоча, звісно, він знав, що Петрович і за вісімдесят карбованців візьметься пошити, та все ж звідки узяти ці вісімдесят карбованців? Половину ще можна б знайти: половина знайшлася б, може, навіть трохи й більше, та де взяти другу половину?.. Але спершу читачеві треба знати, де взялася " перша половина. Акакій Акакійович мав звичку з кожного витрачу— ваиого карбованця відкладати по шажку в гіевеличку скриньку, замкнену на ключ, з прорізаною зверху дірочкою, щоб кидати туди гроші. Наприкінці кожного півріччя він ревізував заощаджену мідну суму й заміняв її на дрібне срібло. Так робив він з давніх-давен, і таким способом за кілька років зібралося грошей більше, ніж сорок карбованців. Отже, половина була в руках; та де ж .узяти другу половину? де взяти другі сорок карбованців? Акакій Акакійович думав-думав і вирішив, шо треба буде зменшити заведені витрати хоча б принаймні протягом одного року: вивести з ужитку чай вечорами; не світити вечорами свічки, а як треба буде шо робити, іти в кімнату хазяйки й працювати при її свічці; ходячи вулицею, ступати як можна легше й обережніше по каменю й плитах, мало не навшпиньках, щоб таким чином не стерти скоро— часио підметок; якомога рідше віддавати прачці прати білизну, а щоб ие заношувалась, то кожного разу, приходячи додому, скидати її й залишатися в самому тільки демикото— новому халаті, дуже давньому і милуваиому навіть самим часом. Треба сказати правду, що спочатку

йому було трохи трудно звикати до таких обмежень, та потім якось воно звиклося і пішло до ладу; він зовсім призвичаївся навіть голодувати вечорами; та зате він живився духовно, носячи в думках своїх вічну ідею майбутньої шинелі. З того часу неначе він одружився, неначе якась інша людина присутня була з ним, неначе він був не сам, а якась приємна подруга життя згодилася з ним проходити разом життєву путь, — і подруга ця була не хто інша, як та ж шинель иа товстій ваті, на міцній підкладці, що її й не зносити. Він став якийсь жвавіший, навіть твердіший характером, як людина, що вже визначила й поставила собі мету. З обличчя і з вчинків його зникли само собою сумнів, вагання, словом — усі нерішучі й непевні риси. Огонь часом показувався в очах його, в голові навіть з'являлися найсміливіші й найвідважніші думки: а чи не покласти, справді, куниці на комір? Роздумування про це мало не призвело його до неуважності. Одного разу, переписуючи папір, він мало не зробив навіть помилки, так що майже вголос крикнув: "ух!" і перехрестився. Протягом кожного місяця він хоч один раз навідувався до Петровича, щоб поговорити про шинель: де краще купити сукна, і якого на колір, і в яку ціну, хоча трохи заклопотаний, та завжди задоволений повертався додому, помишляючи, що прийде ж, нарешті, час, коли все це купиться і шинель буде пошита. Справа пішла навіть швидше, ніж він сподівався. Наперекір усім сподіванням директор призначив Акакію Акакійовичу не сорок і ие сорок п'ять, а цілих шістдесят карбованців: чи передчував вій, шо Акакію Акакійовичу потрібна шинель, чи само собою воно так склалось, та тільки в нього через це опинилось зайвих двадцять карбованців. Це прискорило хід справи. Ще яких-небудь два-три місяці невеликого голодування — І в Акакія Акакійовича набралось, справді, близько восьмидесяти карбованців. Серце його, загалом дуже спокійне, почало битися. Першого ж дня вій вирушив разом з Петровичем по крамницях. Купили сукна дуже гарного, — і не диво, бо про це думали ше за півроку раніше, і не було того місяця, шоб не заходили до крамниць примірятися до цін; зате сам Петрович сказав, що кращого сукна й не буває. На підкладку вибрали коленкору, але такого добротного та міцного, шо він, як говорив Петрович, був ще кращий за шовк і навіть иа вигляд показніший і глянцовитіший. Куниці не купили, бо вона була, справді, дорога, а

замість неї вибрали кішку, найкращу, яка тільки знайшлася в крамниці, кішку, яка здаля могла завжди видатись за куницю. Петрович порався з шинеллю тільки два тижні, бо чимало було стебнування, а то вона була б готова раніш. За роботу Петрович узяв дванадцять карбованців — менш ніяк не можна було: геть чисто все було шито на шовку, подвійним дрібним швом, і по кожному шву Петрович потім проходив власними зубами, витискуючи ними всякі фігури. Це було... трудно сказати, в який саме день, та, мабуть, в найурочистіший день у житті Акакія Акакійовича, коли Петрович приніс, нарешті, шинель. Він приніс її ранком, перед гою самою годиною, коли треба було йти до департаменту. Ніколи б іншим часом не припала так до речі шинель, бо вже починалися досить міцні морози і, здавалося, мали ше збільшитись. Петрович з'явився з шинеллю, як і подобає пристойному кравцезі. На обличчі його змалювався вираз такий значущий, якого Акакій Акакійович ніколи ще не бачив. Здавалося, він почув ппвиою мірою, що зробив неабияке діло і що враз показав у собі безодню, яка розмежовує кравців, що пришивають тільки підкладку та перешивають, від тих, що шиють нове. Він вийняв шинель з носової хустки, в якій приніс її; хустка була тільки що від прачки; він уже потім згорнув її і поклав в кишеню для вжитку. Вийнявши шинель, він дуже гордо поглянув і, держачи в обох руках, накинув дуже вправно на плечі Акакію Акакійовичу, потім потяг і обсмикнув її ззаду рукою донизу; далі драпував нею Акакія Акакійовича трохи наопаш. Акакій Акакійович, як людина літня, хотів попробувати в рукава; Петрович поміг надіти і в рукава—вийшло, що і в рукава було добре. Одно слово, виявилося, що шинель була зовсім і якраз до міри. Петрович не пропустив нагоди сказати, шо він так тільки тому, що живе без вивіски на невеликій вулиці, і до того ж давно знає Акакія Акакійовича, тому взяв так дешево; а "а Невському проспекті з нього взяли б за саму тільки роботу сімдесят п'ять карбованців. Акакій Акакійович про це ие хотів розводитися з Петровичем, та й боязся всяких великих сум, якими Петрович так любив напускати туману. Вій розплатився з ним, подякував і вийшов одразу ж в новій шинелі до департаменту. Петрович пішов слідом за ним, і, залишаючись на вулиці, довго ще дивився здаля на шииель і потім пішов навмисне вбік, щоб, обійшовши кривим провулком, забігти знову на вулицю й подивитися на

свою шинель з другого боку, тобто просто спереду. Тимчасом Акакій Акакійович ішов в найсвятковішому настрої всіх почувань. Він відчував кожну мить хвилини, що на плечах у нього нова шинель, і кілька разів навіть усміхнувся від внутрішньої втіхи. Та й справді, дві вигоди: одне те, шо тепло, і друге, що гарно. Дороги він не примітив зовсім й опинився враз у департаменті; в швейцарській він скинув шинель, обдивився її навкруги і Доручив під особливий нагляд швейцарові. Невідомо, яким способом в департаменті враз всі дізналися, що в Акакія Ака— кійовича нова шинель, і шо капот вже більше не існує. Всі тієї ж хвилини вибігли у швейцарську дивитися нову шинель Акакія Акакійовича. Стали поздоровляти його, вітати, так шо той спершу тільки усміхався, а потім стало йому навіть соромно. Коли ж усі, приступивши до нього, почали говорити, що треба покропити нову шинель і що принаймні він повинен впорядити для них вечірку, Акакій Акакійович оторопів до краю, не знав, що йому робити, що його відповідати і як відмогтися. Він уже хвилин через декілька, увесь зачервонів— шись, почав був запенятк досить простодушно, що це зовсім ие нова шинель, що це так собі, шо це стара шинель. Нарешті один із чиновників, якийсь навіть помічник столоначальника, мабуть, для того, шоб показати, що він зовсім не гордовитий і знається навіть з нижчими за себе, сказав: "Так тому й бути, я замість Акакія Акакійовича справлю вечірку, і прошу до мене сьогодні на чай: я ж, як на те, сьогодні іменинник". Чиновники, натурально, тут же й поздоровили помічника столоначальника та охоче пристали на запросини. Акакій Акакійович став був відмагатися, та всі почали говорити, що нечемно, що просто стид і сором, і він уже не міг відмовитися. А втім, йому потім стало приємно, коли згадав, що він матиме через тс нагоду пройтися навіть увечері в новій шинелі. Весь цей день був для Акакія Акакійовича справді найбільшим урочистим святом. Він повернувся додому в найщасливішому настрої, скинув шинель і почепне її обережно на стіні, намилувавшись ше раз сукном ! підкладкою, і потім навмисне вийняв, для порівняння, колишній капот свій, шо зовсім розлізся. Він поглянув на нього і сам аж засміявся: така була незрівнянна різншія! І довго ще потім за обідом він усе всміхався, як тільки пригадував собі, в якому стані був його капот. Пообідав він весело, і після обіду вже нічого не писав, а так трошки поги—

барнтствував на постелі, поки стемніло. Потім, не відкладаючи діла, одягся, надів на плечі шинель і вийшов на вулицю Де саме жив чиновник, що запросив гостей, на жаль, не можемо сказати: пам'ять починає нас дуже зраджувати, і все, шо тільки є в Петербурзі, все — вулиці й будинки, злилися й перемішалися так у голові, що вельми важко добути відти що-небудь у пристойному вигляді. Як би там не було, але певне принаймні те, що чиновник жив у кращій частині міста, виходить, дуже неблизько від Акакія Акакійовича. Спершу треба було Акакію Акакійовичу пройти деякі безлюдні вулиці з скупим освітленням, але, в міру наближення до квартири чиновника, вулиці ставали жвавіші, людніші, ясніше освітлені. Пішоходці стали майоріти частіше, почали траплятися й дами, гарно одягнені, на чоловіках траплялися боброві коміри, рідше стрівалися ваиьки з дерев'яними ґратчастими своїми санками, утиканими позолоченими гвіздочками—навпаки, все стрівалися лишачі в малинових плисових шапках, з лакованими санками, з ведмежими запонами, і перелітали вулицю, риплячи колесами по снігу, карети з прикрашеними козлами. Акакій Акакійович дивився на все це як на новину: він вже кілька років не виходив вечорами на вулицю. Спинився зацікавлено проти освітленого вікна магазину подивитись на картину, де змальовано було якусь вродливу жінку, шо скидала з себе черевичок, оголивши таким чином усю йогу, дуже непогану; а за її спиною, з дверей другої кімнати, виставив голову якийсь чоловік з бакенбардами і красивою еспаньйолкою під губою. Акакій Акакійович похитав головою й усміхнувся, і потім пішов собі далі. Чого він усміхнувся, чи тому, що побачив річ зовсім незнану, а проте таку, що в кожного про иеї зберігається якесь почуття, чи подумав він, як і багато інших чиновників, таке: "Ну, ці вже мені французи! що й казати, коли вже захочуть чого-небудь такого, то вже справді, той..." А можливо, навіть і цього не подумав — не можна ж залізти в душу людині і дізнатися про все, що вона тільки думає.

Нарешті добрався він до дому, де квартирував помічник столоначальника. Помічник столоначальника жив на широку ногу: на сходах світив ліхтар, квартирка була на другому поверсі. Увійшовши до передпокою, Акакій Акакійович побачив на підлозі цілі ряди калош. Між

ними посеред кімнати стояв самовар, шо шумів і пускав клуби пари. На стінах висіли все шинелі та плгші, а поміж них деякі були навіть з бобровими комірами чи з бархатними вилогами. За стіною було чути гомін, шо враз стали ясні й дзвінкі, коли відчинилися двері вийшов лакей з підносом, заставленим випорожненими склянками, молочником і кошиком сухарів Видко, що чиновники вже давно зібрались і випили по першій склянці чаю. Акакій Акакійович, почепивши сам шинель свою, увійшов у кімнату, і перед ним майнули заразом свічки, чиновники, люльки, столи для карт, і неясно вразили його ухо: хутка розмова, що здіймалася з усіх боків, та грюкіт пересуваних стільців Він спинився дуже ніяково серед кімнати, шукаючи та намагаючись придумати, шо йому робити. Та його вже побачили, галасливо привітали і всі пішли ту ж мить до передпокою і знову оглянули його шинель. Акакій Акакійович, хоч був трохи й сконфузився, але, бувши людиною щиросердною, не міг не порадуватись, що всі похвалили шинель. Потім, звісно, всі облишили його і шинель, і повернулися, як водиться, до столів, понзначених для віста Все: шум, гом'н і натовп, все це якесь дивне було Акакію Акакійовичу. Він просто не знав, як йому бути, куди подіти руки, ноги й всього себе; нарешті, підсів він до грачів, дивився в карти, заглядав тому чи тому в обличчя і через деякий час почав позіхати, відчувати нудьгу, тим більше, шо давно настала та година, коли він звик лягати спати. Він хотів попрощатися з господарем, та його не пустили, кажучи, що неодмінно треба випити, на честь обнови, по бокалу шампанського. Через годину подали вечерю, де були вінегрет, холодна телятина, паштет, кондиторські пиріжки і шампанське. Акакія Акакійовича присилували випити два бокали, після яких він відчув, шо в кімнаті стало веселіше, проте ніяк не міг забути, шо вже дванадцята година і шо давно пора додому. Щоб як-небудь не заманулось господареві затримати його, він потихеньку вийшов з кімнати, знайшов у передпокої шинель, шо, як він'з жалем побачив, лежала на підлозі, обтрусив її, зняв з неї кожну пір'їнку, надяг на плечі і зійшов сходами иа вулицю. На вулиці все ще було ясно. Деякі роздрібні крамнички, ці незмінні клуби дворового і всякого люду, були відчинені, інші ж, які були позамикані, показували, проте, довгий струмінь світла на всю щілину в дверях, яка означала, що вони там не позбулися ще товариства, і, певно, дворові

служниці або слуги ще докінчують свої пересуди й розмови, викликгючи в своїх панів цілковиту непевність щодо місця свого перебування. Акакій Акакійович ішов у веселому наспрої, навіть побіг був раптом, не знати чого, за якоюсь дамою, що, немов блискавиця, промайнула повз нього і в якої кожна частина тіла була сповнена надзвичайного руху. Та проте він одразу ж спинився і знов пішов, як і раніш, дуже тихо, здивувавшись навіть з своєї моторності, що невідомо звідки взялася. Незабаром простяглися перед ним ті пустельні вулиці, що навіть і вдень не такі й веселі, а ввечері то й поготів. Тепер вони стали ще глухіші та відлюдніші; ліхтарів порідшало,— оливи, як видно, вже менше видавалося; почалися дерев'яні будинки, паркани; ніде ні душі; блишав тільки сніг на вулицях та засмучено чорніли з причиненими віконницямн сонні низенькі халупки. Він наблизився до того місця, де перерізалася вулиця безконечним майданом, з ледве видними на другому боці його домами, що мав вигляд страшної пустелі.

Віддалі, бог знає де, миготів огник у якійсь будці, що, здавалося, стояла на краю світу. Веселість Акакія Акакійовича якось тут значно зменшилась. Він ступив на майдан не без якогось мимовільного остраху, начебто серце його передчувало щось недобре. Він оглянувся назад і на всі боки: наче море навколо нього. "Ні, краще й не дивитись", подумав і йшов, заплющивши очі, і, коли розплющив, щоб глянути, чи близько кінець майдану, враз побачив, що перед ним стоять, майже перед носом, якісь люди з вусами, які саме, цього вже він не міг навіть розібрати. Йому затуманилося в очах і забилося в грудях. "А шинель же моя!" сказав один з них промовим голосом, схопивши його за комір. Акакій Акакійович хотів був уже закричати "караул", як другий приставив йому до самого горла кулак, завбільшки як чиновницька голова, і промовив: "ану, тільки крикни!" Акакій Акакійович почув тільки, як зняли з нього шинель, дали йому штовхана коліном, І він упав навзнак на сніг і нічого вже більше ие почував. Через кілька хвилин він опам'ятався і звівся на ноги, та вже нікого не було. Він почував, що в полі холодно і шинелі нема, почав кричати, та голос, здавалося, й не думав долітати до країв майдану. Повний одчаю, не перестаючи кричати, кинузся він бігти через майдан просто до будки, біля якої стояв

будочник, і, спершись на свою алебарду, дивився, здається, з цікавістю, бажаючи дізнатись, якого це чорта біжить до нього здаля і кричить людина. Акакій Акакійович, прибігши до нього, почав задиханим голосом кричати, що він спить і ні за чим не дивиться, ие бачить, як грабують людину. Будочник відповів, що він не бачнв нічого, що бачив, як спинили йзго серед майдану якісь двоє людей, але думав, що то були його приятелі; а нехай він, замість того, щоб задарма лаятись, ліле завтра до надзирателя, то надзиратель розшукає, хто взяв шинель. Акакій Акакійович прибіг додому зовсім у безладді: волосся, якого ще водилося трохи в невеликій кількості в нього на висках, на потилиці, геть розтріпалося; бік і груди і всі панталони були в снігу. Стара господиня його квартири, зачувши сильний стукіт у двері, похапцем скочила з постелі і в черевику на одній тільки нозі побігла відчиняти двері, притримуючи на грудях своїх, ради скромності, рукою сорочку; але, відчинивши, відступила назад, побачивши в такому вигляді Акакія Акакійовича. Коли ж розповів він, що сталося, вона сплеснула руками і сказала, що треба йти просто до частиого, шо квартальний обдурить, пообіцяє й почне водити; а найкраще йти просто до частного, що він навіть їй знайомий, бо Анна, чухонка, що служила перше в неї за куховарку, стала тепер у частиого за няньку, що вона часто бачить його самого, як він проїздить повз їх дім, і що він буває кожної неділі в церкві, молиться, і в той же час весело дивиться ка всіх, і що, виходить, з усього видно, повинен бути доброю людиною. Вислухавши такий рішенець, Акакій Акакійович, засмучений побрів до своєї кімнати, і як він провів гам ніч, нехай скаже той, хто може хоч трохи уявити собі становище іншого. Ранєнько-вранці пішов він до частного; але сказали, шо спить; він прийшов о десятій — сказали знову спить; він прийшов об одинадцятій годині — сказали: та нема частного дсма; він в обідню пору — та писарі в прихожій ніяк не хотіли пустити його і хотіли неодмінно знати, за яким він ділом і яка його потреба привела, і що таке сталося. Отож, нарешті, Акакій Акакійович вперше в житті захотів показати характер і сказав навідруб, шо йому треба персонально бачити самого частного, що вони не сміють його не допустити, і що він прийшов з департаменту за казенним ділом, а що ось як він на них поскаржиться, то вже тоді вони знатимуть. Проти цього писарі не посміли нічого

сказати, і один з них пішов викликати частного. Частний якось дуже чудно сприйняв розповідь про пограбування шинелі. Замість того, шоб звернути увагу на головний пункт справи, вій почав розпитувати в Акакія Акакійовича: та чого він так пізно повертався, та чи не заходив вій і чи не був у якомусь непорядному домі, отож Акакій Акакійович сконфузився зовсім і вийшов од нього, сам не певний, чи набере належного ходу справа про шинель, чи ні. Весь цей день він не був у департаменті (єдиний випадок на його віку). На другий день прийшов він весь блідий і в старом.у капоті своєму, що став іше нужденніший. Розповідь про грабунок шинелі, хоч і знайшлися такі чиновники, що не проминули навіть і тут посміятися з Акакія Акакійовича, проте багатьох зворушила. Вирішили одразу ж зробити для нього складчину, але зібрали чисту дрібницю, бо чиновники і так уже дуже витратились, підписавшись на директорський портрет і на одну якусь книгу, иа пропозицію начальника відділу, що був приятель її авторові, — отже, сума зібралася нікчемна. Один якийсь, зворушений жалістю, надумався принаймні допомогти Акакієві Акакійовичу доброю порадою, сказавши, щоб він пішов не до квартального, бо, хоч і може трапигнсь, що квартальний, бажаючи заслужити похвалу начальства, знайде якимсь способом шинель, але шинель все ж залишиться в поліції, коли він не подасть законних доказів, що вона належить йому; а найкраще, щоб пін звернувся до одної значної особи; що значна особа, списавшись з ким треба, може примусити, щоб швидше пішла справа. Нічого не зробиш, Акакій Акакійович наважився йти до значної особи. Яке саме і в чому полягало урядування значної особи, це й досі річ невідома. Треба знати, що одна значна особа недавно став значною особою, а доти був незначною особою. А втім, посада його тепер ие вважалася значною, як порівняти з іншими, іше значнішими. Але завжди знайдеться таке коло людей, що їм незначне на погляд інших є вже значне. А втім, він намагався збільшити значність багатьма іншими способами, а саме: завів, щоб нижчі чиновники зустрічали його ще на сходах, коли він приходив на посаду; щоб до нього просто з'явитися ніхто не смів, а щоб відбувалось усе порядком найсуворішим: колезький регістратор доповів би губернському секретареві, губернський секретар — титуляриому, чи якому випадало іншому, І щоб уже таким способом доходила справа до

нього. Так воно вже на святій Русі все заражене наслідуванням: кожне передражнює й корчить свого начальника. Кажуть навіть, якийсь титулярний совітник, коли призначили його за правителя якоїсь окремої невеличкої канцелярії, зараз же одгородив собі осібну кімнату, назвавши її "кімнатою урядування", і поставив біля дверей якихось капельдинерів, з червоними комірами, в галунах, що бралися за ручку дверей і відчиняли їх кожному прихожому, хоча в "кімнаті урядування" насилу міг уміститься звичайний письмовий стіл. Вдача і звичаї значної особи були солідні , але не надто складні. Головною підвалиною його системи була суворість. "Суворість, суворість і — суворість", говорив вій звичайно, і при останньому слові пильно дивився в обличчя тому, до кого говорив. Хоча, зрештою, для цього й ие було ніякої причини, бо той десяток чиновників, що становили весь урядовий механізм канцелярії, і без того перебував у належнім страху: побачивши його здаля, залишав уже діло й дожидався, стоячи навитяжку, поки начальник пройде через кімнату. Звичайна розмова його з нижчими відзначалася суворістю і складалася майже з трьох фраз: "як ви смієте? чи знаєте, з ким говорите? чи розумієте ви, хто стоїть перед вами?" А втім, він був душею ие зла людина, добра з товаришами, послужлива; але генеральський чин зовсім збив його з пантелику. Діставши генеральський чин, він якось заблудився, збився з пуття і зовсім не знав, ял йому бути. Коли йому випадало бути з рівними собі, він був іще людина як слід, людина дуже порядна, з багатьох поглядів навіть не дурна людина; та як тільки траплялось йому бути в товаристві, де були люди хоч на один чин нижчі проти нього, там він був просто хоч викинь: мовчав, і стан його викликав жаль ще й тим, що навіть і сам він почував, що міг би провести час незрівнянно краще. В очах його часом світилося сильне бажання пристати до якоїсь цікавої розмови та гуртка, але його спиняла думка: чи не буде це занадто вже з його боку, чи ие буде фамільярно, і чи не зменшить він тим свого значення? І внаслідок таких міркувань він зоставався постійно вже в однаковому мовчазному стані, вимовляючи тільки зрідка якісь односкладові звуки, і набув таким чином титулу иайнудотнішої людини. До такої ото значної особи з'явився наш Акакій Акакійович, І з'явився в час найиесприятливіший, вельми недоречно для себе, хоча, зрештою, доречно для значної особи. Значна особа

перебував у своєму кабінеті і дуже-дуже весело розговорився з одним недавно прибулим давнім знайомим і товаришем дитинства, що з ним кілька років не бачився. В цей час доповіли йому, що прийшов якийсь Башмачкін. Він спитав урочисто: "Хто такий", йому відповіли: "Якийсь чиновник". — "Ага, може почекати, зараз не час", сказала значна людина. Тут треба сказати, шо значна людина порядно прибрехнула: в нього був час, вони давно вже з приятелем переговорили все чисто і давно вже перекладали розмову дуже довгими мовчанками, легенько тільки поплескуючи один одного по стегну і приказуючи: "так, Іване Абрамовичу " — "отак, Степане Варламовичу!", та при всьому тому, все ж, звелів він чиновникові почекати, шоб показати приятелеві, людині, що давно не служила й засиділася дома на селі, скільки часу чиновники чекають у нього в прихожій. Нарешті, наговорившись, а ше більше намовчавшись досхочу та викуривши сигарку, в дуже вигідних кріслах з відкидними спинками, він, нарешті, начебто враз згадав і сказав секретареві, шо спинився біля дверей з паперами для доповіді: "ага, там же стоїть, здається, чиновник, скажіть йому, шо він може зайти". Побачивши покірливий вигляд Акакія Акакійовича га його старенький віцмундир, він обернувся до нього і раптом сказав: "чого вам треба?" голосом уривчастим і твердим, якого він навмисне вчився заздалегідь у себе в кімнаті, на самоті і перед дзеркалом, ше за тиждень до того, як здобув теперішню свою посаду і генеральський чин. Акакій Акакійович уже заздалегідь відчув належний страх, трохи зніяковів і, як умів, скільки могла дозволити йому здатність до мови, висловив, додаючи навіть частіше, ніж іншим разом, часточки "той", шо була, мовляв, шинель зовсім нова, тепер пограбований нелюдським способом, і шо він звертається до нього, шоб він заступництвом своїм як-небудь, той, списався б з паном обер-поліцеймейстром чи з ким іншим розшукав шинель. Генералові не знати чому, видалася така поведінка фамільярною: "Що ж ви, шановний добродію", провадив він уривчасто: "не знаєте порядку' куди ви зайшли? не знаєте, як ведуться справи? Про це ви б повинні були спершу подати прохання до канцелярії; воно пішло б до столоначальника, до начальника відділу, потім передали б його секретареві, а секретар приставив би його вже до мене..."

"Але ж, ваше превосходительство", сказав Акакій Акакійович, намагаючись зібрати всю невеличку жменю духу, шо тільки була в ньому, і почуваючи разом з тим, шо упрів страшенно; "я, ваше превосходительство, насмілився утруднити тому, шо секретарі, той.. ненадійний народ..."

"Що, шо, що?" сказав значна особа: "звідки ви набрались такого духу? звідки ви думок таких набрались? що це за буйство таке повелося поміж молодими людьми проти начальників та вищих!" Значна особа, здавалося, не помітив, що Акакієві Акакійовичу переступило вже за п'ятдесят років. Виходить, якби він і міг назватися молодою людиною, то хіба тільки відносно, тобто відносно до того, кому вже було сімдесят років. "Чи знаєте ви, кому ви це кажете? чи розумієте ви, хто стоїть перед вами? чи розумієте ви це? я вас питаю!" Тут він тупнув ногою, підвищивши голос до такої сильної ноти, що навіть і не Акакієві Акакійовичу зробилося б страшно. Акакій Акакійович так і обмер, заточився, затрусився всім тілом і ніяк не міг устояти: якби не підбігли тут же сторожі підтримати його, вій би звалився "а підлогу; його винесли майже непритомного. А значна особа, втішений тим, що ефект перевищив навіть його сподівання, і зовсім захоплений від думки, що слово його може вкинути людину в непам'ять, скоса поглянув на приятеля, щоб побачити, якої він про це думки, і не без втіхи спостеріг, шо приятель перебував у най— непевнішому стані і починав навіть і сам відчувати острах.

Як зійшов із сходів, як вийшов на вулицю, нічого вже цього не пам'ятав Акакій Акакійович. Він не почував ні рук, ні ніг. За весь вік його ще так сильно не розпікав генерал, та ще й чужий. Він ішов у хуртовину, що свистіла у вулицях, роззявивши рота, збиваючись з тротуарів; вітер, петербурзьким звичаєм, віяв на нього з усіх чотирьох боків, з усіх провулків. Вмить надуло йому в горло жабу, і добився вій додому, неспроможний бувши сказати жодного слова; весь розпух і зліг у постіль. Таку силу має часом належне гримання! На другий же день виявилася в нього сильна гарячка. З причини великодушної підмоги петербурзького клімату, хвороба пішла швидше, ніж можна було

сподіватися, і коли прийшов лікар, то він, помацавши пульс, нічого не надумав зробити, як тільки приписати припарку, єдино вже для того, щоб хворий не залишився без доброчинної допомоги медицини; а втім, тут же оповістив йому за півтори доби неминучий капут. Після чого звернувся до хазяйки і сказав: "А ви, матінко, і часу марно не гайте, замовте йому одразу ж соснову труну, бо дубова буде для нього дорога". Чи чув Акакій Акакійович ці вимовлені фатальні для нього слова, а коли чув, то чи вразили вонн його тяжко, чи пожалкував він за безталанним життям своїм, — нічого про це невідомо, бо він перебував увесь час у маренні та в гарячці. Видива, одне одного дивніші, ввижалися йому безперестанку: то він бачив Петровича і замовляв йому пошити шинель з якимись пастками на злодіїв, що привиджувалися йому безперестанку під ліжком, і він щохвилини кликав хазяйку витягти в нього злодія навіть з-під ковдри; то запитував, чого це висить перед ним старий капот його, коли в нього є нова шинель; то здавалося йому, що він стоїть перед генералом, зислухуючи належне гримання, і промовляє: винен, ваше превосходительство; то, нарешті, навіть лихослов-ів, Еиголошуючи найжахливіші слова, аж стара господиня навіть хрестилася від нього, зроду не чувши нічого такого, а тим більше, що слова ці вимовлялися безпосередньо за словом "ваше превосходительство". Далі він говорив цілковиту нісенітницю, так що нічого не можна було зрозуміти, можна було тільки бачити, що безладні слова й думки оберталися все навколо одної і тої ж шинелі. Нарешті, бідолашний Акакій Акакійович віддав дух свій. Ні кімнати, ні речей його не опечатували, бо, по-перше, "не було спадкоємців, а по-друге, залишилось дуже небагато спадщини, а саме: пучок гусячих пер, десть білого казенного паперу, три пари шкарпеток, два чи три ґудзики, що відірвалися від ланталонів, і відомий уже читачеві капот. Кому все воно дісталось, бог відає, цим, признатися, навіть не цікавився розповідач цієї повісті. Акакія Акакійовича одвезли й поховали. І Петербург зостався без Акакія Акакійовича, наче в ньому його ніколи й не було. Зникла і сховалась істота, ніким не оборонена, нікому не дорога, ні для кого не цікава, що навіть не привернула до себе уваги і природодослідника, який не промине настромити на шпильку звичайну муху і роздивитись її в мікроскоп; істота, що зносила покірно канцелярські глузування і без

будь-якої надзвичайної пригоди лягла в домовину, та для якої все ж, хоч перед самим кінцем життя, промайнув світлий гість в образі шинелі, що оживив на мить злиденне життя, і на яку отак потім нестерпно звалилося нещастя, як звалюється воно на голови володарів світу цього!.. Через кілька днів після його смерті послано було до нього на квартиру з департаменту сторожа з наказом негайно з'явитися: начальство, мовляв, кличе; але сторож мусив був повернутися ні з чим, доповівши, що не може вже прийти, і на запитання: "з якої причини?" відповів словами: "та так: він уже помер; три дні як поховали". Отак довідалися в департаменті про смерть Акакія Акакійовича, і на другий день на його місці сидів інший чиновник, значно вищий на зріст, що виставляв літери ие таким рівним почерком, а куди похиліше й косіше.

Та хто міг бн уявити, що це ще не все про Акакія Акакійовича, що судилося йому кілька днів прожити гучно по своїй смерті, ніби в нагороду за не помічене ніким життя. Але так трапилось, і бідиа історія наша несподівано набуває фантастичного закінчення. По Петербургу раптом пішли чутки, шо біля Калінкіного мосту і далеко подалі став появлятися ночами мрець в образі чиновника, що шукає якусь украдену шинель, і, під приводом украденої шинелі, здирає з усіх плечей, незважаючи ні на чин, ні на звання, всякі шинелі: на котах, на бобрах, на ваті, єнотові, лисячі, ведмежі хутра, одно слово, всякого роду хутра й шкури, які тільки вигадали люди, щоб прикрити власну. Один з департаментських чиновників иа власні очі бачив мерця і впізнав у ньому одразу Акакія Акакійовича; але це нагнало на нього такого страху, що він кинувся бігти скільки сили й через те не міг гаразд роздивитись, а бачив тільки, як той здаля посварився на нього пальцем. Звідусіль надходили безперестанку скарги, що спини й плечі, нехай би вже тільки титулярних, а то й надвірних совітників, зазнають справжньої простуди з причини частого здирання шинелей. В поліції видано було наказ спіймати мерця хоч би що, живого чи мертвого, і покарати його, для прикладу іншим, найнемилосерднішим способом, і його за малим були не спіймали. Якраз будочник якогось кварталу в Кирюшчиному провулку схопив був уже зовсім мерця за комір на місці злочину, коли той намірився здерти фризову шинелі" з якогось

відставного музики, що свистів у свій час на флейті. Схопивши його за комір, він викликав своїм криком двох товаришів, доручивши їм тримати його, а сам поліз иа якусь тільки хвилину за халяву, щоб добути відтіль тавлинку з табакою, підживити на якийсь час шість разів на віку приморожеиого носа свого; але табака, мабуть, була така, шо її не міг витримати навіть і мрець. Не встиг будочник, затуливши пальцем свою праву ніздрю, потягти лівою півжмені, як мрець чхнув так сильно, що зовсім забризкав їм усім трьом очі Поки вони піднесли кулаки протерти їх, і слід мерця запався, так що вони й не знали навіть, чи був він, справді, в їх руках. Відтоді будочники набули такого страху до мерців, що навіть побоювалися хапати й живих, 1 тільки здаля покрикували: "гей, ти, рушай своєю дорогою!" і мрець-чиновник почав з'являтись навіть за Калінкіним мостом, наганяючи великого страху на всіх полохливих людей. Та ми, однак, зовсім забули про одну значну особу, яка, правду кажучи, мабуть, чи не була причиною фантастичного повороту, зрештою, зовсім правдивої історії. Насамперед, обов'язок справедливості вимагає сказати, що одна значна особа, незабаром по відході нещасного, викартаиого Акакія Акакійовича, відчув щось иіби жаль. Почуття жалю було йому властиве: серпе його знало чимало добрих порухів, дарма, що чин дуже часто заважав їм виявляїися. Як тільки вийшов з кабінету приїжджий приятель, він навіть замислився про бідолашного Акакія Акакійовича, і з цього часу мало не щодня ввижався йому блідий Акакій Акакійович, що не витримав службового картання. Думка про нього такою мірою непокоїла його, що через тиждень він навіть послав до нього чиновника, шоб довідатись, що він і як, і чи не можна, справді, чим допомогти йому: І коли йому сказали, що Акакій Акакійович нагло помер з гарячки, це його навіть вразило, вій почув докори сумління і весь день був у поганому настрої. Щоб якось розважитись і забути про неприємне враження, вирядився він на вечірку до одного з приятелів своїх, де застав чимале товариство, а що найкраще, всі там були майже в однаковім чині, отож йому нічого не могло заважати. Це мало надзвичайний вплив на душевний його стан. Вій розходився, став приємним в розмові, чемним,— одно слово, провів вечір дуже приємно. За вечерею випив він склянок зо дві шампанського, — спосіб, як відомо, добре випробуваний шодо веселощів. Шампанське

нахилило особу до всяких екстрениостей, а саме: вій надумався не їхати ще додому, а заїхати до одної знайомої дами, Кароліни Іванівни, — дами, здається, німецького походження, до якої він мав зовсім приятельські почуття. Треба сказати, що значна особа був уже чоловік не молодий, добрий сім'янин, поважний батько родини. Два сини, шо з них один служив уже в канцелярії, І вродлива шістнадцятилітня дочка, з трохи вигнутим, але гарненьким носиком, приходили щодня поцілувати його руку, приказуючи: "Бопіоиг, раraї"І Дружина його, жінка ше свіжа й навіть зовсім не погана, давала йому спершу поцілувати свою руку і потім, перевернувши її на другій бік, цілувала його руку. Але значна особа цілковито, зрештою, задоволений з родинних ніжностей, вважає за пристойне маги для дружніх стосунків приятельку в іншій частині міста. Ця приятелька була нічим не краща І ие молодша за дружину, але такі вже загадки бувають на світі, і розбиратись в иих не наше діло. Отож, значна особа зійшов сходами, сів у сани І сказав кучерові: "до Кароліни Іванівни", а сам, закутавшись дуже розкішно в теплу шинель, перебував у тому приємному стані, що кращого й не вигадаєш для росіянина, тобто, коли сам ні про шо собі не думаєш, а тимчасом думки самі впадають в голову, одна за одну приємніші, не завдаючи навіть клопоту ганятися за ними та шукати їх. Сповиений утіхи, він потроху пригадував усі веселі хвилини проведеного вечора, всі слова, що вкидали в сміх невеличке товариство; багато з них він навіть повторював лівголосом і вважав, що вони такі ж смішні, як і раніш, а тому й не дивно, що й сам посміхався від щирого серця. Зрідка заважав йому, проте, поривчастий вітер, що, вихопившись раптом бог знає звідки і не зиати з якої причини, так і стьобав по обличчю, закидаючи його жменями снігу, здиблюючи, як парус, комір шинелі, або враз із надприродною силою накидаючи його на голову йому і завдаючи таким чином безнастанного .клопоту з нього виборсуватись.

Враз відчув значна особа, що його схопив хтось дуже міцно за комір. Обернувшись, він побачив чоловіка, невеликого на зріст, в старому поношеному віцмундирі, і не без жаху впізназ у ньому Акакія Акакійовича. Обличчя в чиновника було біле, як сиіг, і мало вигляд зовсім як у мертвяка. Але жах значної особи переступив усі межі, коли

вій побачив, що рот мертвяка скривився і, дихнувши на нього страшною домовиною, вимовив такі слова: "Ага! то ось ти, нарешті! нарешті, я тебе, той, впіймав за комір! твоя шинель мені й потрібна! не потурбувався про мою, та ше й нагримав,—віддавай же тепер свою!"

Бідна значна особа мало не вмер. Хоч який він був крутий у канцелярії та взагалі перед нижчими, і хоч, поглянувши на самий мужній вигляд його та поставу, кожний говорив: "у, який характер!", але тут він, подібно до багатьох, що мають велетенську поставу, відчув такий страх, шо не без причини почав навіть побоюватись якого-небудь хворобливого нападу. Він сам навіть скинув мерщій з плечей шинель свою і крикнув кучерові не своїм голосом: "Гони щодуху додому!"

Кучер, почувши голос, що здіймається звичайно в рішучі хвилини і навіть у супроводі дечого значно більше діючого, втягнув на всякий випадок свою голову в плечі, замахнувся батогом і помчав, як стріла. Хвилин щось за шість значна особа вже був біля гайку свого дому. Блідий, переляканий і без шинелі, замість до Кароліии Іванівни, приїхав вій додому, доплентався сяк-так до своєї кімнати і перебув ніч у такому великому розладі, що на другий день вранці, за чаєм, дочка сказала йому просто: "Ти сьогодні зовсім блідий, тату". Але тато мовчав і нікому й слова про те, що з ним трапилось, і де він був, І куди хотів їхати. Ця пригода справила на нього сильне враження. Він навіть не так часто почав говорити підлеглим: "як ви смієте? чи розумієте ви, хто перед вами"; а коли й говорив, то вже не раніш, як вислухавши спершу, про шо мова. Та ще дивніше те, що відтоді зовсім перестав з'являтись чиновник-мрець: видио, генеральська шинель була зовсім до міри, принаймні, вже ніде не чути було таких випадків, шоб здирали з кого шинель. А втім, багато невсипущих та клопотливих людей ніяк не хотіли заспокоїтись і подейкували, що в далеких частинах міста все ше з'являвся чиновник-мрець. І справді, один коломенський будочник бачив на власні очі, як показався з-за одного будинку привид; але, бувши з природи своєї трохи безсилий, — так що одного разу звичайний підсвинок, кинувшись із якогось приватного дому, збив його з ніг, на превеликий сміх візників, що стояли навколо, з яких він постягав за глузування по одному шагу на

табаку, — отож бувши безсилим, він не насмілився спинити його, а йшов собі за ним в темряві доги, аж поки привид кінець кінцем озирнувся і, спинившись, запитав: "тобі чого треба?" і показав такого кулака, якого І в живих не побачиш. Будочник сказав: "нічого", та й повернувся одразу ж назад. Привид, проте, був уже куди вищий на зріст, носив величезні вуса і, попрямувавши, як здавалось, до Обухового мосту, згинув зовсім в нічній темряві.